

A close-up photograph of a glowing incandescent lightbulb against a deep blue background. The bulb is lit, with the filament glowing brightly. The glass of the bulb is dark and reflective, showing highlights from the light. The background is a solid, vibrant blue.

Varför straffa den som försöker göra rätt?

MÅRTEN HYLTNER

PRODUCENTANSVAR OCH MILJÖSANKTIONSAVGIFTER

MÅRTEN HYLTNER*

INNEHÅLL

1	<i>Sammanfattning</i>	2
2	<i>Bakgrund till rapporten</i>	3
3	<i>Exempel på drabbade företag</i>	3
	a) Nikko Scandinavia AB	3
	b) Vetek Weighing AB.....	4
	c) Domitech AB	4
4	<i>Gällande bestämmelser</i>	5
	a) Producentansvar för elektriska och elektroniska produkter.....	5
	b) Miljösanktionsavgifter	6
5	<i>Problem</i>	8
	a) Den som rapporterar straffas.....	8
	b) Det görs ingen individuell bedömning.....	8
	c) Miljösanktionsavgifterna är oskäligt höga.....	9
6	<i>Föreslagna förändringar</i>	10
	a) Avgifternas storlek.....	10
	b) Utökade möjligheter till befrielse från avgift	10
	c) Förslag till lag om ändring i miljöbalken (1998:808).....	11
	d) Specialmotivering	11

* Företagarombudsman vid tankesmedjan Den Nya Valfärden, LLM University of Sydney, Jur. kand. Stockholms universitet

1 SAMMANFATTNING

Nästan 70 svenska företagare har i år drabbats av miljöstraffavgifter om minst 100 000 kr vardera. Det handlar inte om miljöbovar som släpper ut avfall i naturen, utan om företagare som inte visste att de skulle rapportera försäljningssiffror med mera till Naturvårdsverket. Ännu fler företagare riskerar att drabbas. Bakgrunden är de nya tillämpningsföreskrifter om rapporteringsskyldighet för producenter av elektriska och elektroniska produkter som trädde ikraft den 1 januari 2007.

Avgifterna tas ut även i fall då den drabbade företagaren inte har handlat uppsåtligt eller av oaktsamhet och möjligheterna till befrielse från avgiften är ytterst små. Till exempel straffas både den som på eget initiativ gör självrättelse och den som försöker ta sitt miljöansvar genom att vara med i El-kretsen (som organiserar insamling och återvinning av el-skrot). Det är i denna del tveksamt om den svenska regleringen är förenlig med Europakonventionen.

De drabbade företagen upplever regleringen som orättvis och orättfärdig. Avgifterna är orimligt höga och även den som försöker göra rätt riskerar att straffas.

I rapporten redogörs för de problem som är förenade med nuvarande reglering. Vidare presenteras Företagarombudsmannens förslag till förändringar, bland annat innefattande ett skarpt lagförslag som skulle åtgärda de mest allvarliga bristerna i miljöbalkens reglering om miljöstraffavgifter samt säkerställa att regleringen blir förenlig med Europakonventionen.

Det riksdagen behöver göra är en enkel lagstiftningsåtgärd där den begränsande uppräknings av situationer i vilka det kan vara oskäligt att ta ut miljöstraffavgift tas bort och det istället lämnas till rättstillämpningen att avgöra om förhållandena i det enskilda fallet är sådana att det vore oskäligt att påföra miljöstraffavgift.

2 BAKGRUND TILL RAPPORTEN

Företagarombudsmannen är en del av tankesmedjan Den Nya Välfärden och arbetar för ett bättre företagarklimat i Sverige. Företagarombudsmannen gör detta genom att utreda och uppmärksamma konkreta exempel på brister i företagarklimatet. Utredningar genomförs på eget initiativ eller efter anmälan. Anmälare kan vara företagare, politiker, journalister eller andra samhällsmedborgare som har reagerat på fall där företagande försvåras på grund av brister i lagstiftning, föreskrifter eller myndighetsutövning. Företagarombudsmannen har hittills publicerat drygt 100 utredningar om brister i företagarklimatet.

Den 1 januari i år trädde Naturvårdsverkets nya tillämpningsföreskrifter om rapporteringsskyldighet för producenter av elektriska och elektroniska produkter ikraft. Hittills har nästan 70 svenska företagare drabbats av miljöstraffavgifter om minst 100 000 kr vardera på grund av att de inte har rapporterat försäljningssiffror m.m. i enlighet med föreskrifterna.¹ Minst lika många ytterligare riskerar att drabbas.

Företagarombudsmannen har varit i kontakt med ett antal av de drabbade företagarna och gemensamt för dessa är att de upplever avgiften inte på något sätt står i proportion till den förseelse de kan anses ha gjort sig skyldiga till. Rapporten behandlar dessa miljöstraffavgifter samt presenterar förslag till en lösning för att komma till rätta med en reglering som upplevs som orättvis och orättfärdig.

3 EXEMPEL PÅ DRABBADE FÖRETAG

a) Nikko Scandinavia AB

Nikko Sverige AB i Upplands Väsby säljer bland annat egenproducerade radiostyrda bilar. Nikko gör enligt egen uppgift sitt yttersta för att uppfylla de myndighetskrav som finns på verksamheten. Företaget har bland annat registrerat sig i Naturvårdsverkets så kallade EE-register. När det gäller producentansvaret för sina produkter rapporterar Nikko Sverige AB nickel kadmium batterier till Naturvårdsverket, förpackningar till Registret för producentansvar (REPA) och elektriska och elektroniska produkter till El-kretsen.

El-kretsen är näringslivets servicebolag för insamling och återvinning av elektriska och elektroniska produkter och ägs av 21 branschorganisationer. El-kretsens kärnverksamhet är att organisera och administrera insamling och återvinning av el-produkter samt rapportera resultaten till berörda myndigheter, däribland Naturvårdsverket. El-kretsens verksamhet finansieras av producenterna, vilka betalar avgifter som bestäms utifrån deras försäljning (volym och typ av produkt). El-kretsen bedriver ett samarbete med Sveriges kommuner där kommunerna ordnar bemannade mottagningsplatser där hushållen gratis får lämna sina gamla el-produkter och El-kretsen ordnar så att de mottagna el-produkterna transporteras bort till förbehandling och återvinning. Samarbetet ger ett rikstäckande system som kommunerna och producenterna kallar El-retur.

¹ Till och med den 15 oktober 2007

Nikko Sverige AB redovisar försäljningen av sina elektriska produkter till El-kretsen, men observerade inte att företaget även måste rapportera uppgifterna till Naturvårdsverket. Naturvårdsverket påförde då Nikko Sverige AB miljö-sanktionsavgift med sammanlagt 120 000 kr på grund av att företaget inte redovisade uppgifterna även till verket.

b) Vetek Weighing AB

Vetek Weighing AB på Vaddö i skärgården cirka tio mil norr om Stockholm konstruerar och tillverkar egna vågar och vågsystem. Företaget har bland annat utvecklat ett antal specialvågar för sjukhus. Av produktionen går en allt större del på export, framför allt vågblock och medicinska vågar. Vetek Weighing AB kompletterar sitt sortiment egenproducerade vågar med import av vågar från andra tillverkare.

Företaget visste inte att det hade kommit nya regler om rapporteringsskyldighet för producenter av elektriska och elektroniska produkter förrän Naturvårdsverket skickade ut ett övervägande om påförande av miljö-sanktionsavgift. Men då var det för sent. Således påfördes Vetek Weighing AB miljö-sanktionsavgift med 120 000 kr på grund av att företaget inte hade rapporterat i enlighet med de nya föreskrifterna.

c) Domitech AB

Domitech AB i Lund utvecklar och marknadsför produkter som ökar den personliga säkerheten, främst så kallade spisvakter som på automatisk väg stänger av spisar som oavsiktligt lämnats påslagna. Företaget omsätter cirka 500 000 kr per år.

När Domitech AB fick kännedom om att det skulle komma nya regler om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter anslöt sig företaget till El-kretsen för att därigenom uppfylla sina förpliktelser. Domitech AB rapporterar uppgifter om försäljning m.m. till El-kretsen. Enligt företagets egna beräkningar kommer den återvinningsavgift bolaget ska betala att bli mellan 100 och 200 kr per år.

Domitech uppmärksammade dock inte att företaget var tvunget att rapportera uppgifterna även till Naturvårdsverket och påfördes därför miljö-sanktionsavgift med 120 000 kr.

4 GÄLLANDE BESTÄMMELSER

a) Producentansvar för elektriska och elektroniska produkter

Producentansvar innebär att producenterna, eller i vissa fall importörerna, av vissa produkter ansvarar för att samla in och ta omhand uttjänta produkter. I Sverige finns idag lagstiftat producentansvar för sex produktgrupper. Dessa är: förpackningar,² däck,³ returpapper,⁴ bilar,⁵ elektriska och elektroniska produkter (inklusive glödlampor och viss belysningsarmatur)⁶ samt vissa radioaktiva produkter.⁷

Syftet med producentansvaret för elektriska och elektroniska produkter är att förebygga uppkomsten av avfall som utgörs av eller innehåller elektriska eller elektroniska produkter och att det dessutom sker återanvändning, materialåtervinning och andra former av återvinning av sådant avfall för att minska bortskaffandet av avfall.⁸ Det syftar också till att förbättra miljöprestandan hos alla aktörer som berörs under de elektriska och elektroniska produkternas livscykel, t.ex. tillverkare, distributörer och konsumenter, särskilt de aktörer som är direkt berörda av behandlingen av avfall från sådana produkter.

Producentansvaret för elektriska och elektroniska produkter bygger på Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/96/EG av den 27 januari 2003 om avfall som utgörs av eller innehåller elektriska eller elektroniska produkter (nedan Direktivet). Direktivet har i svensk rätt implementerats genom förordningen (2005:209) om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter. För tillämpningen av förordningen har Naturvårdsverket utfärdat föreskriften (NFS 2006:15) om lämnande av uppgifter med anledning av producentansvaret för elektriska och elektroniska produkter.

Något förenklat anger förordningen om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter att den som importerar eller producerar sådana produkter ska rapportera uppgifter om försäljningen (kvantiteter samt kategori av köpare), om insamling och återanvändning av kasserade produkter (kvantiteter samt typ av återanvändning) samt om hur ansvar och skyldigheter enligt förordningen avses uppfyllas. Hur och när dessa uppgifter ska lämnas regleras i Naturvårdsverkets tillämpningsföreskrifter.

² Förordningen (2006:1273) om producentansvar för förpackningar

³ Förordningen (1994:1236) om producentansvar för däck

⁴ Förordningen (1994:1205) om producentansvar för returpapper

⁵ Förordningen (2007:185) om producentansvar för bilar

⁶ Förordningen (2005:209) om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter

⁷ Förordningen (2007:193) om producentansvar för vissa radioaktiva produkter och herrelösa strålkällor

⁸ Se Förordningsmotiv (Fm 2005:1) förordning om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter, s. 46 samt Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/96/EG av den 27 januari 2003 om avfall som utgörs av eller innehåller elektriska eller elektroniska produkter

b) Miljösanktionsavgifter

i) Inledning

Miljösanktionsavgifter tas ut vid överträdelser av miljöbalken eller andra bestämmelser som har meddelats med stöd av balken. Miljösanktionsavgifter ska vara lägst 1 000 kr och får högst vara 1 000 000 kr. Avgifterna för olika överträdelser kan kumuleras men får totalt inte överstiga 1 000 000 kr per tillfälle. Miljösanktionsavgift tas ut även i fall då överträdelsen inte har skett uppsåtligen eller av oaktsamhet.

Enligt svensk rätt behandlas miljösanktionsavgifter som en administrativ påföljd och ska inte förväxlas med de straffrättsliga påföljder som döms ut i anledning av miljöbrott, som exempelvis utsläpp av olja eller annan miljöförstörande verksamhet. Även om miljösanktionsavgifter enligt svensk rätt är att betrakta som en administrativ påföljd utgör de straff i Europakonventionens mening. De rättssäkerhetsprinciper som gäller inom straffrätten är således tillämpliga även på miljösanktionsavgifter.

ii) Reglering avseende miljösanktionsavgifter

Av 30 kap. 1 § miljöbalken framgår att regeringen får besluta att miljö-sanktionsavgift ska tas ut av den som

1. påbörjar en verksamhet som är tillståndspliktig eller anmälningspliktig enligt miljöbalken eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av balken, utan att tillstånd har

2. åsidosätter villkor eller andra bestämmelser i ett tillstånd som har beslutats med stöd av denna balk eller med stöd av föreskrifter som har meddelats med stöd av balken, eller

3. åsidosätter andra bestämmelser i miljöbalken, föreskrifter som har meddelats med stöd av balken eller bestämmelser i EG:s förordningar inom balkens tillämpningsområde.

Avgiftens storlek ska framgå av föreskrifterna. Avgiften ska uppgå till minst 1 000 kr och högst 1 000 000 kr. När avgiftens storlek bestäms, ska hänsyn tas till överträdelsens allvar och betydelsen av den bestämmelse som överträdelsen avser.

Av 30 kap. 2 § miljöbalken framgår att miljösanktionsavgift tillfaller staten och ska tas ut även om överträdelsen inte har skett uppsåtligen eller av oaktsamhet. Avgiften behöver dock inte tas ut om det vore oskäligt med hänsyn till

1. sjukdom som medfört att den avgiftsskyldige inte förmått att på egen hand eller genom att uppdra åt någon annan göra det som ålegat den avgiftsskyldige,

2. att överträdelsen berott på en omständighet som inte kunnat eller borde ha förutsetts eller som den avgiftsskyldige inte

3. vad den avgiftsskyldige har gjort för att undvika att en överträdelse skulle inträffa, eller

4. att överträdelsen har föranlett straff enligt bestämmelserna i 29 kap.

Vilka överträdelser av miljöbalken, samt med stöd av balken meddelade bestämmelser, som bestraffas med miljösanktionsavgift samt avgifternas storlek regleras i bilagan till förordningen (1998:950) om miljösanktionsavgifter. I cirka två tredjedelar av de fall där en överträdelse bestraffas med miljösanktionsavgift

ligger avgiften mellan 1 000 och 5 000 kr, vilket i de flesta fall kan anses utgöra skäligen påföljd för ett brott mot en administrativ föreskrift.

I 8.1.1 bilagan till förordningen (1998:905) om miljöstraffavgifter stadgas att för en överträdelse av 9 § förordningen (2005:209) om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter genom att sälja produkter utan att lämna uppgifter till Naturvårdsverket om produkterna är miljöstraffavgiften

- a) 100 000 kr, om det är uppenbart att det omsatta värdet av de sålda produkterna överstiger 100 000 kr,
- b) 20 000 kr i andra fall än som avses i a, om det är uppenbart att det omsatta värdet av de sålda produkterna överstiger 20 000 kr, och
- c) 500 kr i andra fall än de som avses i a och b.

I 8.8.2 bilagan till förordningen (1998:905) om miljöstraffavgifter stadgas att för en överträdelse av 20 § förordningen (2005:209) om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter att inte lämna uppgifter till Naturvårdsverket om produkternas hantering är miljöstraffavgiften 20 000 kr.

5 PROBLEM

a) Den som rapporterar straffas

Med nuvarande rättsläge ställs företagare som upptäcker att de ska rapportera uppgifter till Naturvårdsverket inför en märklig valsituation.

Antingen fortsätter de att inte rapportera uppgifterna. Då slipper de tillsvidare de kostnader och den administration som är förenad med uppgiftslämnandet och riskerar endast att eventuellt bli upptäckta och i så fall behöva betala minst 100 000 kr i miljöstraffavgift.

Eller så rapporterar de uppgifterna och bestraffas då omedelbart med miljöstraffavgift om minst 100 000 kr eftersom de har rapporterat för sent. Det är inte på många andra områden samhället så tydligt straffar den som försöker göra rätt.

b) Det görs ingen individuell bedömning

Tidigare gällde att miljöstraffavgift skulle tas ut om det inte var uppenbart oskäligt. Sedan den 1 januari 2007 gäller dock att miljöstraffavgift inte behöver tas ut om det vore oskäligt med hänsyn till

1. sjukdom som medfört att den avgiftsskyldige inte förmått att på egen hand eller genom att uppdra åt någon annan göra det som ålegat den avgiftsskyldige,
2. att överträdelsen berott på en omständighet som inte kunnat eller borde ha förutsetts eller som den avgiftsskyldige inte kunnat påverka,
3. vad den avgiftsskyldige har gjort för att undvika att en överträdelse skulle ske, eller
4. att överträdelsen har föranlett straff enligt bestämmelserna i 29 kap. miljöbalken.⁹

Inför lagändringen uttalades, bland annat med hänvisning till Europakonventionen, att avsikten med förändringen var att öka möjligheten att i det enskilda fallet befria från miljöstraffavgift.¹⁰ Lagrådet ansåg emellertid att förändringen, mot bakgrund av de krav som ställs i Europakonventionen, inte var tillräcklig utan att det krävs än mer nyanserade möjligheter att besluta om befrielse från miljöstraffavgift eller sätta ned avgiftens storlek.¹¹

Trots att avsikten med lagändringen var att öka möjligheten att i det enskilda fallet befria från miljöstraffavgift kan det således ifrågasättas om nuvarande lagstiftning är förenlig med Europakonventionen.

I ett företagarperspektiv framstår det som särskilt stötande att företagare som själva anmäler till Naturvårdsverket att de ska rapportera ändå kan straffas med en miljöstraffavgift. Att även de företagare som rapporterar till El-kretsen, och därigenom försöker uppfylla sitt producentansvar, drabbas av miljöstraffavgift om de rapporterar för sent till Naturvårdsverket utgör också en brist i systemet.

⁹ SFS 2006:1014

¹⁰ Prop. 2005/06:182, Miljöbalkens sanktionssystem m.m., s. 50ff

¹¹ A.a., s. 53

c) Miljösanktionsavgifterna är oskäligt höga

De miljösanktionsavgifter som påförs på grund av underlåtenhet att rapportera i enlighet med förordningen (2005:209) om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter är de högsta enskilda miljösanktionsavgifter som förskrivs i förordningen (1998:905) om miljösanktionsavgifter.

För de företagare som har drabbats av dessa miljösanktionsavgifter framstår de som orimligt höga och helt utan proportion till den förseelse de kan anses ha gjort sig skyldiga till. Det kan noteras att med gällande regler kan miljösanktionsavgiften teoretiskt sett uppgå till ett företags hela omsättning. Företagarombudsmannen har sett faktiska exempel där miljösanktionsavgiften uppgått till nästan en tredjedel av ett företags totala omsättning. Ett sådant system är ur företagarsynpunkt helt orimligt.

Det förtjänar i detta sammanhang framhållas att om syftet med de höga miljösanktionsavgifterna är att stärka berörda företagares incitament att ansluta sig till EE-registret och rapportera efterfrågade uppgifter har de höga avgifterna snarast motsatt effekt (se avsnitt 5a).

6 FÖRESLAGNA FÖRÄNDRINGAR

a) Avgifternas storlek

Det är tydligt att åtgärder behövs för att komma till rätta med den orimliga nivå miljöskaktionsavgifterna har idag när det gäller underlåtenhet att rapportera i enlighet med förordningen om producentansvar för elektriska och elektroniska produkter. Detta regleras dock i förordning. Att i lag reglera miljöskaktionsavgifternas storlek i förhållande till olika överträdelser förefaller mindre lämpligt.

Eftersom förevarande rapport riktar sig främst till riksdagsledamöter lämnas inte här något skarpt förslag till utformningen av avgifterna. Emellertid skulle 4.3.1 bilagan till förordningen om miljöskaktionsavgifter kunna tjäna som ledning i detta avseende.¹² Den högsta avgiften bör då vara förbehållen de allra största företagen.

b) Utökade möjligheter till befrielse från avgift

Ett grundläggande problem med det svenska systemet med miljöskaktionsavgifter är att trots att dessa tas ut även då överträdelsen inte har skett uppsåtligt eller av oaktsamhet är tillsynsmyndigheternas och domstolarnas möjligheter att i det enskilda fallet befria från avgift ytterst begränsade. Så begränsade att det kan ifrågasättas om det svenska systemet med miljöskaktionsavgifter är förenligt med Europakonventionen.

Därför behöver möjligheten att i det enskilda fallet befria från miljöskaktionsavgift utökas. Den möjligheten begränsas idag av att det i 30 kap. 2 § miljöbalken finns en begränsning av i vilka situationer det kan bedömas vara oskäligt att påföra miljöskaktionsavgift. I princip är möjligheten till befrielse från miljöskaktionsavgift begränsad till situationer då det antingen förelegat laga förfall eller då påförande av miljöskaktionsavgift skulle innebära dubbelbestraffning.

Ett bra sätt att åstadkomma en utökning av möjligheten till befrielse från miljöskaktionsavgift är att ta bort den begränsande uppräkningslista av situationer då befrielse kan komma ifråga som idag återfinns i 30 kap. 2 § miljöbalken. Det bör därvid framhållas i förarbetena att lagändringen syftar till att utöka möjligheten till avgiftsbefrielse.

Det bör också särskilt anges att någon miljöskaktionsavgift inte ska tas ut vid självrättelse, exempelvis då den avgiftsskyldige själv upptäckt att han eller hon ska rapportera uppgifter till tillsynsmyndighet. Därigenom tydliggörs att miljöskaktionsavgifter i detta avseende ska behandlas enligt samma principer som gäller för exempelvis skattetillägg.

Vidare ska avgiftsbefrielse komma ifråga vid underlåtenhet att rapportera uppgifter till en tillsynsmyndighet i de fall den avgiftsskyldige istället rapporterat uppgifterna till exempelvis en erkänd organisation för insamling och återvinning

¹² Bestämmelsen avser jordbruksföretag som håller en för liten del av sin mark höst- eller vinterbevuxen och avgiften är satt i förhållande till markens areal.

av elektriska och elektroniska produkter, såsom EI-kretsen. I övrigt bör lämnas till rättstillämpningen att avgöra när det kan anses oskäligt att påföra miljöskaktionsavgift.

Med den föreslagna lagändringen går det alltså att på ett enkelt sätt komma till rätta med de problem som beskrivits i avsnitt 5a och b. Förändringen skulle vidare säkerställa att den svenska regleringen om miljöskaktionsavgifter är förenlig med Europakonventionen.

c) Förslag till lag om ändring i miljöbalken (1998:808)

Härigenom föreskrivs i fråga om miljöbalken (1998:808) att 30 kap. 2 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

En miljöskaktionsavgift skall tas ut även om överträdelsen inte har skett uppsåtligen eller av oaktsamhet.

Avgiften behöver dock inte tas ut om det vore oskäligt *med hänsyn till*

Avgiften behöver dock inte tas ut om det vore oskäligt.

1. sjukdom som medfört att den avgiftsskyldige inte förmått att på egen hand eller genom att uppdra åt någon annan göra det som ålegat den avgiftsskyldige,

2. att överträdelsen berott på en omständighet som inte kunnat eller borde ha förutsetts eller som den avgiftsskyldige inte kunnat påverka,

3. vad den avgiftsskyldige har gjort för att undvika att en överträdelse skulle inträffa, eller

4. att överträdelsen har föranlett straff enligt bestämmelserna i 29 kap.

Miljöskaktionsavgiften skall tillfalla staten.

d) Specialmotivering

Ändringen i miljöbalken (1998:808)

30 kap. 2 §

De i paragrafen uppräknade exemplen på oskälighetsgrunder tas bort. Med ändringen avses en utökning av möjligheten till avgiftsbefrielse. Utöver i de situationer som tidigare uppräknats i paragrafen ska avgiftsbefrielse komma ifråga vid själv rättelse, exempelvis då den avgiftsskyldige själv, men för sent, upptäckt att han eller hon ska rapportera uppgifter till tillsynsmyndighet. Vidare ska avgiftsbefrielse komma ifråga vid underlåtenhet att rapportera uppgifter till en tillsynsmyndighet i de fall den avgiftsskyldige istället rapporterat uppgifterna till exempelvis en erkänd organisation för insamling och återvinning av elektriska och elektroniska produkter, såsom El-kretsen. I övrigt lämnas till rättstillämpningen att närmare bestämma gränserna för när avgiftsbefrielse kan komma ifråga.

Den Nya Valfärden - en tankesmedja i tiden

Den Nya Valfärden grundades av Patrik Engellau och G Rune Berggren och är en opinionsbildande tankesmedja som arbetar för demokrati, välfärden och företagande. Vi är partipolitiskt oberoende. I snart 20 år har vi presenterat nya lösningar på gamla problem.

Företagarombudsmannen, som är en del av tankesmedjan Den Nya Valfärden, verkar för ett bättre företagarklimat genom att uppmärksamma exempel på brister i företagarklimatet.

den
nya
välfärden

Den Nya Valfärden
Box 5625 • 114 86 Stockholm • Tel 08 – 545 038 10
Fax 08 – 611 35 62 • info@dnv.se • www.dnv.se